

Tavarapaljouden elämänmuoto, näkökulmana muuttaminen

Veera Kinnunen: *Tavarat tiellä*. Sosiologinen tutkimus esine-suhteista muutossa. Acta Universitatis Lapponiensis 362. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2017. 212 s. ISBN 978-952-337-033-3.

Maailmanhistorian näkökulmasta elämänmuodon kokonaisvaltaiset muutokset voivat olla sangen nopeita. Ajateltakoon vaikka väestön siirtymistä maataloustuotannosta pois, syntyvyyden laskua kuluneen parin sadan vuoden aikana tai sitä, että pohjoiseurooppalainen avioliittoinstituutio on mullistunut vain muutamassa vuosikymmenessä. Kokonaista elämänmuotoa koskeviin kuluneen vuosisadan muutoksiin

lukeutuu myös se, että suuren tavaramäärän omistaminen ei enää ole harvinaista, vain ylimystölle mahdollista. Sen sijaan tavaroiden paljous leimaa nyt massojen elämää kaikkialla pohjoisella pallonpuoliskolla, myös Suomessa. Tämä muutos ei jätä jälkeä ainoastaan arkeologisiin kerrostumiin vaan näkyä jopa geologisessa mitassa, varsinkin muovituotannon räjähdysmäisen kasvun jälkeen.

Arjen näkökulmasta elämänmuoto uudistuu kuitenkin vaiivikkaa. Aivan erityisen huomaamatonta on ollut tavarasuhteen muutos. Siihen ei ole liittynyt sellaisia dramaattisia yksittäisten elämänkaarten käännteitä, jotka leimaavat esimerkiksi työuran heittäjä tuotantotapojen mullistuessa. Yhä isommat kodit vain ovat alkaneet tuntua yhä täydemmiltä, kaapit ahtailta. Muutos voi olla käynnissä koko elämänkaaren ajan, hankinta kerrallaan, vauva-ajasta vanhuuteen. Käytännölliseen itsestänselvyyteen peittyvä tavarapaljous tulee kuitenkin esiin, kun arkeen tulee katkos. Veera Kinnunen tarttuu juuri tällaiseen katkokseen väitöskirjassaan, joka tarkastelee muuttamista. Hän toteaa teoksensa *Tavarat tiellä* alkupuolella:

”Muutto on siinä mielessä erityislaatuinen tilanne ihmisten ja esineiden yhteiselämässä,

että se paljastaa aktiivisessa käytössä olevien tavaroiden lisäksi myös erilaisiin kodin tiloihin säilötyt ja unohdetut esineet, pakottaa käymään ne lävitse ja sijoittelemaan uudelleen. Kun jokainen esine aina lasten hylkäämistä leluista vanhoihin puhelimiin ja pankkitositteisiin on lajiteltava ja siirrettävä tilasta toiseen, ne tulevat fyysisesti käsitellyiksi ja samalla tarkkailun ja pohdinnan kohteiksi. Siksi muutossa on yksittäisen tapahtuman ja yksilöllisen kokemuksen ylitse kurottavaa eettis-poliittista potentiaalia.” (S. 22.)

Kinnunen nostaa tutkimuksensa kohteeksi nimenomaan ”aroksen esinesuhteiden etiikan” (s. 24). Muuttamista tarkastelemalla hän avaa rikkaan näkökulman siihen, miten nykyään yritetään elää *hyvin* suhteessa tavaramaailmaan, toisiin ihmisiin ja itseän.

Tutkimuksen aineistot ovat kolmenlaisia: kirjoituskilpailun synnyttämiä tekstejä, muuttopäiväkirjoja sekä etnografista havainnointia. Kirja samastuu antropologien ja tieteen ja teknologian tutkijoiden kehittämään lähestymistapaan, jonka mukaan ymmärrys ihmisten yhteiselämästä voidaan parhaiten saavuttaa, jos ei keskitytä vain ihmisiin. Niinpä Kinnusen itselleen antamana menetelmällisenä ohjeena on ottaa huomioon

”enemmän kuin inhimilliset” toimijat ja seurata myös tavaroiden ja ainesten liikkeitä. Perustana tällaiselle tutkimusotteelle lienee perimmältään se ajatus, että aktiivisuus ei ole koskaan minkään yhden toimijan predikaatti. Kukaan ihminen ei ole yksin aktiivinen, ei myöskään mikään asia. Vain *suhteessa johonkin toiseen* on mahdollista olla aktiivinen (tai passiivinen). Toisin sanoen ihminen tai esine eivät kumpikaan ”toimi” yksin jätettynä, ilman maailmaa, tyhjiössä.

Kinnusen työssä suhteisuuden tärkeys tiivistyy käsitteeseen *vyyhti (meshwork)*, jonka hän lainaa antropologi Tim Ingoldilta. Tämän käsitteen tehtävänä on tuoda esiin, kuinka olenaisesti arki koostuu erilaisten toisilleen vieraiden elementtien kietoutumisesta toisiinsa ja niiden yhdessä pitämisestä. Koti ja päivittäinen elämä tulevat tarkasteltaviksi sekä moniaineksisina että ajallisesti ja tilallisesti muuttuvina. Kinnunen tiivistää: ”Kun koti hahmotetaan vyyhtimäiseksi, koulituksi ja jatkuvala työllä ylläpidetyksi virtojen tihentymäksi, se on jotain, joka muodostuu ja tiivistyy vasta ajan kanssa. Asunto seinineen ja rakenteineen on arkkitehtuuria, jonka sisään ja ympärille kasvaa eletyn elämän arkkitektuuri, arjen ainesten tapaistuneista liikkeistä muodostuva elävä kudelman.” (S. 147.)

Muutto purkaa tällaisen vyyhdin, ainakin osittain:

”Kun kodin vyyhdestä irrotetut esineet eivät enää kannattele tuttuja käytäntöjä, joudutaan kynnyksellä soveltamaan ja keksimään uutta. Juuri se kynnyksellä olemisen vaiheessa on vapauttavaa – muuttajat saavat kokea, miltä tuntuu pärjätä ilman arkea kannattelevia ja ohjaavia esineitä, kuten pöytiä, tuoleja, sänkyjä, kattiloita ja kapustoja, tietokoneita ja televisioita. Kun sohva toimii tikapuina ja laatikot tuoleina, tulee myös näkyväksi esineiden ylläpitämisen tapaistuneiden käytäntöjen sopimuksenvaraisuus; kiitävän hetken ajan on mahdollista kuvitella, millaista olisi elää tyystin toisenlaista elämää tyystin toisenlaisten esineiden kanssa. Samalla myös paljastuu, mitkä ovat juuri omalle elämälle ehdottomat välttämättömyydet, jotka täytyy ensimmäisenä kaivaa laatikoista, ehkä jo ennen kuin on päästy muuttamaan.” (S. 146.)

Kuten näistä lainauksista näkee, Kinnusella on taito pitää tutkimuksessaan oppineet pohdinat alati kosketuksissa käytännölliseen elämiseen, jota työssä on varsinaisesti haluttu tutkia. Tässä mielessä hän selvästi samastuu siihen vahvaan sivujuonteeseen suomalaisessa sosiologiassa, jossa käsitteellisesti virittyneestä arkielämän kuvaa-

misesta ei koskaan katoa konkretian tuntu – perinteeseen, jonka taitavimpiin edustajiin kuuluvat esimerkiksi Taina Rajanti, Eeva Jokinen ja Elina Paju. Viisaimmillaan Kinnusen kirja onkin sen empiirisessä keski-osassa, luvuissa ”Karsiminen”, ”Kynnyksellä” ja ”Asettuminen”. Nämä jaksot avaavat hienosti sitä, millä tavalla muutossa aktivoituvat käsitykset hyvästä arkielämästä, omistamisesta ja puhtaudesta, muistojen tallentamisesta, luopumisesta sekä aivan olennaisesti myös perhe- ja ystävyys-suhteista. Kysymys ei todellakaan ole vain tavaroista eikä edes vain muuttajasta itsestään vaan siitä, ketkä ja mitkä asiat kuuluvat ”meihin”.

Vaikka *Tavarat tiellä* ei nojaa mihinkään yhteen yhtenäiseen taustateoriaan, se ammentaa joukosta tutkimussuuntia, joilla on selkeitä perheyhtäläisyyksiä. Tieteen- ja teknologiantutkimuksen sekä arjen tutkimuksen lisäksi työ keskustelelee esimerkiksi feministisen etiikan sekä antropologisen materiaalisen kulttuurin tutkimuksen kanssa. Kirja avautuu myös hiljan vilkastuneeseen yhteiskuntatieteelliseen jätetutkimukseen.

Kinnusen käsitteellinen työ on oppinutta mutta ennemminkin assosiativista kuin ankarana argumentoivaa. Hän tuo esiin monenlaisia ajattelutapoja, jotka ovat tutkimuksen kannalta

kiinnostavia mutta joiden keskinäisiä suhteita ei tässä työssä kuitenkaan hiota kirkkaiksi. Jotkin vaikeat teemat jäävät ehkä turhankin avoimiksi. Esimerkiksi nykysosiologiassa paljon esillä oleva ajatus yhteiselämän ”materiaalisuudesta” ei tunnu ihan helpolta. Kinnuselle tässä puhutavassa on tärkeää sen tunnistaminen, mikä ei palaudu inhimilliseen. Mutta ei ole selvää, miksi ihminen ei olisi *yhtä* materiaallinen kuin ympäristönsä tai käänteisesti mitä ”materiaalisuudella” ylipäänsä tarkoitetaan esimerkiksi silloin, kun sanotaan esinemaailman olevan ”olemukseltaan” (s. 189) materiaallinen. Ajattelen itse, että tärkeintä puheessa materiaalisuudesta ei liene mikään yhdenlainen ”materiaallinen ulottuvuus” (s. 192, 197, 199), joka sinänsä olisi ”ei-inhimillinen”, vaan se, että on *monenlaisia* olemisen tapoja. Olemisen moninaisuuden tavoittamiseen osuu myös Ingoldin puhe vyhtionologiasta. Silloinkin kun menetelmällisesti painotetaan asioiden esille tulemistakin vain suhteissa, ajatellaan, että mikään yksittäinen suhde ei tyhjännä sitä, mitä asiat ovat. Käsitteäkseni Kinnunen tavallaan haluaa tuoda juuri tämän esiin. Asioissa on jotain *enemmän*, jotain mikä näyttyy niiden ”omana”. Kuten Saarikoski suomensikiäajan skolastikkoja, ”jokaisella on tämänsä”. *Tämäisyden* suhteen lienee kuitenkin

turha puhua materiaalisuudesta tai ei-materiaalisuudesta.

Tähän aihepiiriin kytkeytyy toinen vaikea kysymys, joka koskee sitä, mikä oikeastaan on kirjan lopputulemissa keskeisen ilmaisun ”enemmän kuin inhimillinen etiikka” suhde teoksen toiseen avainfraasiin, ”ei-ihmiskeskeiseen etiikkaan”. Eikö ihminen voi olla eettisen ajattelun keskellä, vaikka otetaisiinkin huomioon ihmisenä olemisen ja yhteiselämän moninaiset ainekset eli kaikki se, mikä on enemmän kuin inhimillistä? Eikö etiikan keskellä voi olla monta asiaa?

Se, että *Tavarat tiellä* johdattaa pohtimaan myös perifilosofisia kysymyksiä, kertoo Kinnusen kunnianhimoisesta otteesta. Teoksen ydinasia ei kuitenkaan ole käsitteellinen vääntäminen. Sen sijaan kirjan erityinen arvo on siinä oivaltavassa näkökulmassa, jonka se avaa esineyltäkyläiseen elämänmuotoon. Tavarapaljous ei ole tuonut vain ennenkuulumatonta olemisen helppoutta vaan myös uudenlaista huolta ja vaivaa – ja vieläpä monessa mittakaavassa: paikallisen marketin jakelemasta hyvinvoinnista globaaleihin finansseihin ja kunnallisesta jäteinfrastruktuurista yllirajaisesti liikkuviin teollisuuspäästöihin. Selvää kuitenkin on, että maailman meriä ei estetä muovitumasta eikä ”kiertotaloudesta”

voi tehdä aikamme uutta uljasta iskusanaa, ellei olla tarkkakatseisia sen suhteen, miten tavaramaailma sekä tukee pienen mittakaavan arkea että piiloutuu sen eteiskaappeihin ja vinteille. Tällaisessa tarkkakatseisuudessa Kinnusen tutkimus on esimerkillinen.

Turo-Kimmo Lehtonen